

Η Σμύρνη φλέγεται. Η πυρκαγιά που ξέσπασε στις 31 Αυγούστου 1922 σάρωνει σχεδόν τα πάντα - και τον Κάτω Μαχαλά, τον χριστιανικό τομέα όπου συγκοινωνούσαν χριστιανοί όλων των δογμάτων. Τα σύννεφα των καπνών κρύβουν τον ήλιο, αλλά και αντιστροφώς κρύβουν από τον ήλιο την αγριότητα των γεγονότων και την ανθρώπινη εξαθλίωση. Οι κρότοι των κτιρίων που καταρρέουν, σκεπάζουν κραυγές, ουρλιαχτά και παρακλήσεις.

«Βοηθήστε μας να ανασυρθεί η Σμύρνη από τον τάφο της»

Στις 15 Οκτωβρίου 1922 ο καθολικός αρχιεπίσκοπος Σμύρνης Βαλέγκα στέλνει επιστολή στον καρδινάλιο Μερσιέ του Βέλγιο απευθύνοντας έκκληση για συνδρομή από την Αγία Εδρα. «Είμαστε βυθισμένοι μέσα σε αφόρητη δυστυχία, αναφέρει για όσα βίωναν ο ίδιος και το ποιμνίο του μετά την Καταστροφή. Η «Κ» φέρνει στο φως την πολύτιμη μαρτυρία του

της ΝΟΕΑ ΜΠΑΣΕΡ

Τον καθολικό αρχιεπίσκοπο Σμύρνης Τζιοβάνι Μπατίστα Φεντερίκο Βαλέγκα (Giovanni Battista Federico Vallega, 1876-1944) λίγοι τον γνωρίζουν στην Ελλάδα, καθώς σπανίως αναφέρεται με το ονοματεπώνυμό του. Τον ξέρουμε, όμως, τον έχουμε συναντήσει στην ελληνική βιβλιογραφία της Καταστροφής του 1922 ως τον καθολικό αρχιεπίσκοπο που επισκέφθηκε τον ορθόδοξο μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομο λίγο πριν από τη μαρτυρική θανάτωσή του, τον προειδοποίησε για τον κίνδυνο που διατρέχει και του πρότεινε να αναλάβει την ασφαλή φυγάδευσή του, ανακινώντας του την εξασφάλιση θέσης σε ατμόπλοιο που αναχωρούσε. Είναι γνωστή, επίσης, η αρνητική απάντηση του Χρυσόστομου στην πρόταση του ανάτατου καθολικού ιερωμένου του Βατικανού.

Η πρωτοβουλία με την πρόταση διάσωσης του ορθόδοξου κληρικού φανερώνει ότι ο ίδιος, ο ρωμαιοκαθολικός, εν γνώσει ασφαλείας και ότι δεν είχε λόγο εκείνος να φύγει, αφού Ιταλοί και Γάλλοι δεν ανήκαν στους εκθροιστές των νικητών. Επιπροσθέτως, στήριζαν στην πεποίθησή του ότι είχε τη δύναμη, στη Σμύρνη των μεταβιτικών ημερών, να χειρίζεται καταστάσεις λόγω της ισχύος του ανώτατου ιερατικού αξιώματός με το κύρος του Βατικανού.

Η έκπληξη του Βαλέγκα θα ήταν τεράστια όταν ώρα με την ώρα μετά τη μαρτυρική θανάτωσή του Χρυσόστομο θα διαπιστώσε πως ούτε ο ίδιος ήταν ασφαλής, ούτε μπορούσε να διαφυλάξει την ασφάλεια των ενωρίων του. Ακόμη κι αυτών των μοναχών του. Μπτε είχε τη δύναμη τελικός να διακρίνει καταστάσεις υπό τη νέα διοίκηση. Μπτε καν την κοινωνική περίπτωση να προστατεύσει, παρά να παρακολουθεί το ένα μετά το άλλο καθολικά ήθημα, εκπαιδευτήρια, εκδόσεις για χάνοντάς Με συντηρήβει είδε την εννορία του και τη θρησκευτική κοινότητά του να καταστρέφο-

νται όπως και όσο (σχεδόν) και των ορθοδόξων!

Για την ολική καταστροφή του Κάτω Μαχαλά, του εκτενούς χριστιανικού τομέα όπου συγκοινωνούσαν χριστιανοί όλων των δογμάτων, και εκεί οφειλόταν η ευτορία, η ομορφιά και η φήμη της Σμύρνης, τρεις ημέρες αποδείχθηκαν αρκετές. Οι φλόγες τον σάρωσαν, τον ερήμωσαν και τον ισοπέδωσαν απ' άκρου εις άκρον, με μόνο ένα τμήμα της βόρειας Πούντας να ξεφυγεί λόγω της αλλαγής της κατεύθυνσης του αέρα. Τα σύννεφα των καπνών εκρύψαν τον ήλιο, αλλά και αντιστροφώς εκρύψαν από τον ήλιο (και από τα πλοία στο λιμάνι) πολλά από την αγριότητα των γεγονότων και την ανθρώπινη εξαθλίωση. Οι βρυχηθμοί της φωτιάς και οι κρότοι των κτιρίων που καταρρέαν, σκεπάζαν φωνές, κραυγές, ουρλιαχτά και παρακλήσεις.

Είδε την κόλαση

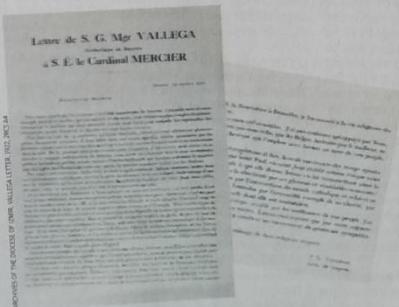
Στις 15 Οκτωβρίου συντετριμμένος έγραψε την παρακάτω επιστολή προς τον καρδινάλιο Μερσιέ (Merisier), στο Βέλγιο, στην οποία του εξέθετε την τραγική κατάσταση ποιμνίου, περίαν και του ίδιου και ζήτησε βοήθεια.

Επιστολή του Σεβ. Βαλέγκα, Αρχιεπισκόπου Σμύρνης, προς τον Εξοκ. Καρδινάλιο Μερσιέ Σμύρνη, 15 Οκτωβρίου 1922

«Εξοχώτατε Καρδινάλιε, θα έχετε πληροφορηθεί από τις εφημερίδες τη φρικτή καταστροφή της Σμύρνης, από την οποία μόνο χάρις σε θαύμα διαφύγαμε, ποιμένες και ποιμνίο, σώοι, αλλά σε απόλυτη ένδεια. Προβλέποντας τη συμφορά που μας απειλούσε, είχα καταβάλει κάθε προσπάθεια για να αποτρέψω τα αντίποινα των νικητών μάταιος κόπος, η καταστροφή μας έπληξε αμείλικτα. Την νύκτα της 13ης Σεπτεμβρίου ξέσπασε η πυρκαγιά, ταυτόχρονα

Απελπισμένοι από την οικηρή κατάσταση της εκκλησίας και του ποιμνίου του μετά την Καταστροφή, ο καθολικός αρχιεπίσκοπος Σμύρνης Τζιοβάνι Μπατίστα Φεντερίκο Βαλέγκα (στο κέντρο) ζήτησε τη βοήθεια του Βέλγου καρδινάλιου Μερσιέ. Αντίγραφο της επιστολής του βρίσκεται σήμερα στο αρχείο της Καθολικής Επισκοπής Σμύρνης, στον ναό του Αγίου Πολυκάρπου.

σε πολλά σημεία της αρμενικής συνοικίας έπρεπε να τραπούμε σε άτακτη φυγή μέσα στο σκοτάδι, καταδιωκόμενοι από τις φλόγες, προς τη θάλασσα, αναζητώντας καταφύγιο σε γαλλικά ή ιταλικά πλοία αγκυροβολημένα στον κόλπο. Από εκεί, αγωνιώντας επί τρεις ημέρες και τρεις νύκτες, βλαπήμα τη Σμύρνη να καίγεται, είδαμε να καταρρέουν τόσα και τόσα δημόσια κτήρια και ιδιωτικά οικητήρια, από τη βίαιη ορμή μιας ανελέητης φωτιάς που σπληκχίστηκε μόνο την τουρκική συνοικία και την εκκλησία των Δομηνικών με ένα τμήμα της συνοικίας που κατοικείται από τους Ιταλούς.

Τα ερείπια μας είναι οικηρά. Η Αρχιεπισκοπή και ό, τι περιείχε, όλες οι καθολικές εγκαταστάσεις, εκκλησίες, μοναστήρια, σχολεία, τα πάντα έγιναν λεία της φωτιάς και όλα ισοπεδώθηκαν. Μόνο μια από τις εκκλησίες, η καθεδρική βασιλική του Αγίου Ιωάννη, σώθηκε μιν, αλλά λεηλατήθηκε και σπύλθηκε, χωρίς πλέον να μπορεί να λειτουργήσει.

Δεν ζήτω, Εξοχώτατε, να με λυπηθείτε για την προσωπική μου συμφορά. Έχασα τα πάντα, είναι αλήθεια, είμαι καταδικασμένος, όπως και οι φτωχοί ιερείς μου, να ζητανεώ το ψωμί μου. Όμως αυτό είναι το μερίδιό μου στη συνολική θυσία της πόλης και ευχαριστώ τον θεό που μου επέτρεψε να μιν πεθάνω χωρίς να δεχθώ ένα πλήγμα για την αγάπη Του, ούτε να αφήσω το Ευαγγέλιο χωρίς μάρτυρα. Ο Αρχιεπίσκοπος της Σμύρνης δεν έχει πια άμυνα, ούτε μητέρα, ούτε διακριτικά του έχουν αφαιρεθεί όλα όσα είναι απαραίτητα για τη διακονία των θείων ποιμνίων. Όμως ο ποιμένας του ποιμνίου που του έχει ανατεθεί η προστασία, ο πατέρας τούτων δυστυχισμένων τέκνων που επιστρέφουν στη φρονιδιά του, έχει την καρδιά συντετριμμένη μπροστά στην ανακαταστάσή του να τα ανακουφίσει. Δεν έχουν πια μείνει εδώ παρά λίγοι καθολικοί, υπήκοοι ξένων κρατών, και οι Τούρκοι ούτε Έλληνες ούτε Αρμένιοι. Υπολογίζεται ότι 250.000 κάτοικοι

εξαναγκάσθηκαν να φύγουν. Τι δυστυχίες με πολιορκούν! Πόσο δυστυχίες, άλλστε πλούσιοι, τώρα μέσα στην ένδεια είναι αναγκασμένοι να ζήτανεούσι! Μα ποια πόρτα να κτυπήσουν;

Είμαστε βυθισμένοι, το ποιμνίο μου κι εγώ, μέσα σε αφόρητη δυστυχία. Η εκκλησία μου έχει καταρρέσει. Αναρωτήμαστε με φόβο τι το μέλλον μας επιφυλάσσει! Δεν μπορούμε να περιμένουμε τίποτα εκτός από βοήθεια από την Αγία Εδρα, ανάλωγη με την εκταση των καταστροφών μου.

Μέσω σε αυτην την κατάσταση τη σχεδόν απελθιά, ανήμερα στα ερείπια και τη συντριπτική ερήμωση που με περιβάλλει, η σκέψη μου, Εξοχώτατε, στρέφεται σε εσάς, προς τον Μέγα Καρδινάλιο του οποίου η καρδιά, εκουτας υποφέρει τόσο, δεν μένει αδιάφορη σε καμια δυστυχία και προς το Βέλγιο, με το οποίο με συνδέουν τόσες όμορφες αναμνήσεις και πολυήμερες φιλίες που διαφυλάδα από τα δώδεκα χρόνια που έζησα εκεί ως γραμματέας και ακρωστής της Νουντασκτούρας στις Βρυξέλλες, όπου συνδέθηκα με τη θρησκευτική ζωή του τόπου και με τις δοκιμασίες του κατά τον πόλεμο.

Είναι μια ακτινα ελπίδας που διαπερνάει τον σκοτεινό ουρανό μου. Εχω εμπιστοσύνη ότι με την υποστήριξη Σας, η εκκλησία μου προς το εμεγές Βέλγιο δεν θα μείνει χωρίς αντίκτυπο, ότι ο Βέλγιο, ομιλεμένο από τη δυστυχία, δεν θα αρνηθούν τον οικό τους στον φτωχό Αρχιεπίσκοπο, που τους ικετεύει με δάκρυα στο όνομα του λαού του, στο όνομα της Εκκλησίας του.

Θα αφησούν να καβεί η Σμύρνη, η μητροπολιτική Εκκλησία της Ασίας, η μόνη επιζώουσα από τους αποστολικούς χρόνους, αυτη που ευαγγελίστηκε ο Απόστολος Παύλος, όπου ο Άγιος Ιωάννης εγκατέστησε ως επίσκοπος τον Άγιο Πολυκάρπο, μαθητή του. Η τόσο αγαπητή στη Γαλατία, στην οποία χάρισε τον Επρανείο, μεταοδιδωνάς της έτσι την ίδια παράδοσή των Αποστόλων: Τόσο αγαπητή σε ολόκληρη τη Χριστιανοσύνη

Επάνω, ο μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος ευλογεί τα ελληνικά στρατεύματα το 1921. Όταν το μικροασιακό μέτωπο κατέρρευσε, ο αρχιεπίσκοπος Βαλέγκα του πρότεινε να αναλάβει την ασφαλή φυγάδευσή του. Ο εθνομάρτυρας Χρυσόστομος αρνήθηκε. Σφαγιάσθηκε από τον τουρκικό όχλο στις 27 Αυγούστου 1922. Αριστερά, ο Βέλγος καρδινάλιος Μερσέ, αποδέκτης της επιστολής Βαλέγκα. Δίπλα, επιθέωση των ερειπίων του γαλλικού σχολείου Sacre Coeur στη Σμύρνη μετά την Καταστροφή.

για τις ένδοξες και σεπτές αναμνήσεις της;

Η Σμύρνη δεν θα ανασυρθεί από τον τάφο της παρά μόνο με την παρέμβαση του καθολικού κόσμου και αυτός δεν θα παραλείψει να συγκινηθεί, αν το Βέγγιο του παρασύρει με το ακαταμάχητο παράδειγμα της φιλανθρωπίας του, με μια από εκείνες τις ωραίες χειρονομίες οικογενειακών αδελφότητων στις οποίες είναι συντησμένο.

Εξοχότατε, σας άνοιξα την καρδιά μου, ενός επισκόπου συντετριμμένου από τα βάσανα του ποιημένου του Έφερα έως Εσάς τα σπαρακτικά κραυγή της δυστυχίας του. Επιτρέψατέ μου να ελπίζω πως μέσω της δικής Σας μεσοδιάβασης, τούτη η εκκλήση θα αντηχήσει στον βελγικό Τύπο και θα προκαλέσει κύμα γενναϊοδωρής συμπάθειας για την υπόθεση της Σμύρνης.

Δεχθείτε, Εξοχότατε, την έκφραση του θρησκευτικού σεβασμού μου.

Τζ. Βαλέγκα
Αρχιεπίσκοπος Σμύρνης

Τρεις σημαντικές πληροφορίες

Η έκταση της καταστροφής της καθολικής παροικίας Σμύρνης, η αφιχνία και αφόρητη ένδεια ποιημίου και ιερών, και ο συντετριμμένος αρχιεπίσκοπος προκαλούν τον οίκτο παρά τα 103 χρόνια που μεσοδιάβησαν. Έχει αναμφισβήτητη ιστορικό ενδιαφέρον η με τη ματιά ενός δυτικού ιερωμένου παράθεση των γεγονότων και των συνεπειών τους, τα οποία αφάνισαν την ελληνική και την αρμενική παρουσία, η ιδιαίτερη αξία όμως τούτου του επίσημου εγγράφου έγκειται σε τρεις πληροφορίες που δίδει:

Η πρώτη είναι ότι η πρόταση διάσωσης προς τον ορθόδοξο μητροπολίτη, που γνωρίζαμε, πιθανώς δεν ήταν η μόνη ενέργεια του καθολικού αρχιεπισκόπου για την αποτροπή της επερχόμενης συμφοράς. Πιθανώς να προέβη και σε άλλες ενέργειες, τις οποίες αγνοούμε και θα είχε ενδιαφέρον κάποιου να πληροφορηθούμε. Η χρήση πληθυντικού αριθμού από τον ίδιο άλλωστε αυτό υπονοεί. Ήταν ή δεν ήταν η μοναδική, η πρόταση διάσωσης του Χρυσόστομου υπήρξε αναφιλόβλα κορυφαία.

Το δεύτερο σημαντικό της επιστολής είναι η δήλωση του κινήτρου που περιέχει, ότι η πρόκληση της συμφοράς οφειλόταν στα αντίποινα των νικητών, και η έμμεση αναφορά ενοχής των Τούρκων, ως «οι νικητές». Λόγω της

σημότητας του εγγράφου, η γραπτή δήλωση έχει υπόσταση και βάρος κατάθεσης.

Το «νικητές» του Βαλέγκα δεν ήταν καθόλου αόριστο. Από τις μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων Ελλήνων και ξένων προκύπτει πως είχε επικρατήσει τότε στη Σμύρνη μια αναγνωρισμένη κοινή ονομασία των επιμέρους εθνικών ομάδων της Σμύρνης ως οι νικημένοι, οι νικητές, οι ξένοι, οι στόλοι.

Η τρίτη σημαντική πληροφορία είναι πως όλη η χριστιανική Σμύρνη κάπκε και καταστράφηκε ολοσχερώς το 1922 (ήταν Πούντος) κι όχι μόνο η ελληνική και η αρμενική συνοικία. Ο Βαλέγκα μάς ανοίγει τη μεγάλη εικόνα της καταστροφής εντάσσοντας στο σκηνικό και τα οικήματα των Σμυρνίων δυτικών καταγωγής, καθώς και τα κτήρια κοινοφελείας και προπαγάνδας της καθολικής παροικίας. Η συμμετοχή τους στα κατεστραμμένα αποτελεί ιστορική πραγματικότητα, η οποία είναι καταγεγραμμένη στις φωτογραφίες από τα καμένα.

Εξάλλου ήταν αναμενόμενο πως θα συνέβαινε έτσι αφού, στη μεριά της πόλης προς τη θάλασσα, δυτικές εκκλησίες και μονές, νοσοκομεία, εκπαιδευτήρια, λοιμοκαθαυτήρια, προξενεία και ταχυδρομεία, εμπορικά καταστήματα κι επιχειρήσεις, εντευκτήρια κ.ά. βρισκόνταν διάσπαρτα ανάμεσα σε ελληνικά κτήρια. Οι παλαιότερες χάρτες της Σμύρνης με τα τοπόμενα μνημονεύουν τη συνύπαρξη των διαφόρων χριστιανικών δομημάτων. Το πύρινο κύμα, όπως ορίζει η κοινή λογική, απλώθηκε παντού.

Ο επιστολογράφος αναφέρεται στην καθολική Σμύρνη που κάπκε. Στο υποσύνολο που του αναλογεί και τον ενδιαφέρει πρωτίστως. Τούτη η μερίδα της χαμένης Σμύρνης κάποια στιγμή για κάποιο λόγο στην Ελλάδα σαν να υποφωτισήκε, ενώ διεθνώς η χαμένη Σμύρνη είναι η χριστιανική Σμύρνη.

Στη χριστιανική Σμύρνη, μοιώς, αναφέρονταν και ο Μιχαήλ Ροδάς στις επιφυλλίδες του που δημοσίευσε την αμέσως επόμενη περίοδο της Καταστροφής στην αθηναϊκή εφημερίδα «Φωνή του Λαού». Ο Ροδάς διηύθυνε το Γραφείο Τύπου της Αρμοστείας επί Στεργιάδη, έζησε στη Σμύρνη τρία χρόνια και γνώριζε καλά την πόλη με την ιδιαιτερότητα της πολυεθνικότητας της συγκατοίκησης στον χριστιανικό τομέα. Συνύπαρξη που μοιραία κι αυτονομία μοιράστηκαν και στη φωτιά, και αυτό περιγράφει χαρακτηριστικά:

«Αι τρομεράι φλόγες δεν κατέφαγον μόνον τα ελληνικά σχολεία, τας ελληνικάς εκκλησίας, τας συνοικίας και τα ελληνικά καταστήματα. Μετέβαλον εις αμόρφους

λικής, κατέστρεψαν τα σχολεία των και τα καταστήματά των, το μέγα αμερικανικών θεάτρον, το οποίον είχε δημιουργηθή διά χρημάτων ελληνικών, και επί της μεγάλης ιταλικής σχολής της Παράλληλου κατεφάγησαν υπό του πυρός αι επιγραφαι του "Αντρέα Ντόρια".

Όποια τραγική έκτιληξίς διά τους Δεβαντινούς. Πέντε ημέρας μετά την αναχώρησιν των Ελλήνων, ολόκληρος η πόλις παρεδόθη εις τας φλόγας. Και τότε εκλάσσαν και αυτοί, όπως εκλάσσαν ηκρότατα και οι Έλληνες διά την καταστροφή των».

Συνεπώς, την ίδια εικόνα με διαφορετικά λόγια περιγράφουν και ο Έλληνας δημοσιογράφος και ο Γαλλός ιερωμένος. Ο τελευταίος κλήθηκε να διαχειρισθεί, στο πεδίο της καταστροφής, όχι μόνο τα δικά του αισθήματα αλλά και όλου του ποιημίου του, που αναζητούσε σε αυτόν παρηγοριά και βοήθεια. Ενώσε την πίεση της επείγουσας ανάγκης να βρει λύσεις άμεσες, όπως η σίτιση, αλλά και μακροχρόνιες, ιδιαίτερες τους πόρους της ανοικοδόμησης. Η παροικία χρειαζόταν νέα σχολεία, νοσοκομεία και ευαγή ιδρύματα. Οι καθολικοί μοναχοί, άστειο μετά τη φωτιά, ήταν ανάγκη το συντομότερο να επιστρέψουν στην ξανακτισμένη μόνη τους, του πολιούχου Αγίου Πολυκάργου.

Τολγοθάς! Το βάρος τεράστιο στους ώμους του αρχιεπισκόπου, του αυτοπαρουσιαζόμενου ως «συντετριμμένου από τα βάσανα του ποιημίου του». Παράλληλα, σε προσωπικό επίπεδο καλείτο να διαχειρισθεί την ατομική ήττα του και απογοήτευση, επειδή ενώ προέβλεψε και προσπάθησε με κάθε τρόπο, όπως ομολογεί στην επιστολή του, τελικώς ουδέν κατάφερε. Επιπλέον τούτου θα βασάνιζε ενδεχομένως την ψυχική του η σύγκρουση ανάμεσα στη νέα εικόνα του της παντελούς αδυναμίας και στην πρότερη της παντοδυναμίας του.

«Τραυματισμένος από τον όλεθρο του 1922», όπως περιγράφεται, αμέσως μετά ασθένησε. Ακόμη κι έτσι, έφερε εις πέρας το καθήκον, τον Τολγοθά του, επί εξήμισι έτη. Τον Μάρτιο του 1929 μετακινήθηκε στη Νικόπολη της Ηπείρου. Απεβίωσε σε ηλικία 68 ετών.

Η συγκλονιστική επιστολή του αρχιεπισκόπου έρχεται στο φως σήμερα από το μακρινό 1922, σε πρώτη δημοσίευση, μεταφρασμένη. Η ιστορία που αφηγείται φαινομενικώς μόνο είναι παλαιά. Δεν λήγει όσο υπάρχει έστω κι ένας αναγνώστης της που από το τραγικό περιεχόμενο και τη δραματικότητα του ύψους συγκινείται.

Η κ. Νοέλ Μπνέσ είναι συννασάεας

Εκαστα τα πάντα, είναι αλλήθεια, είμαι καταδικασμένος, όπως και οι φτωχοί τερείς μου, να ζητιανεύω το ψωμί μου. Ομως αυτό είναι το μεριδίό μου στη συνολική θυσία της πόλης.

Δεν έχουν πια μείνει εδώ παρά λίγοι καθολικοί, υπήκοοι ξένων κρατιών, και οι Τούρκοι ούτε Έλληνες ούτε Αρμένιοι. Υπολογίζεται ότι 250.000 κάτοικοι εξαναγκάσθηκαν να φύγουν. Τι δυστυχίες με πολιορκούν!